

MAATSCHAPPELIJKE DIENSTVERLENING / SOCIAL WORK**COSA als alternatief voor sociale uitsluiting****MECHTILD HÖING^a, AUDREY ALARDS^b EN BART CLAES^c**

- ^a Senior onderzoeker, Expertisecentrum Veiligheid, Avans Hogeschool; Projectleider, proeftuinproject 'COSA in vrijwillig kader'.
- ^b Onderzoeker, Expertisecentrum Veiligheid, Avans Hogeschool; Senior-cirkelcoördinator, proeftuinproject 'COSA in vrijwillig kader'.
- ^c Lector Transmuraal Herstelgericht Werken, Expertisecentrum Veiligheid, Avans Hogeschool; Promotor, proeftuinproject 'COSA in vrijwillig kader' (Corresp.: b.claes@avans.be).

1. INLEIDING

Hoewel de recidivecijfers van zedendelinquenten beduidend lager liggen dan bij andere groepen daders (WEIJTERS, VERWEIJ & TOLLENAAR, 2017), is onder de bevolking de angst voor herhaling groot. Nationale trauma's als de zaak Dutroux, en meer recent de moord op Anne Faber in Nederland en Julie Van Espen in Vlaanderen, bevestigen het vaak stereotype beeld van de zogenaamde onverbeterlijke zedendelinquent die uit het niets toeslaat. Ernstige recidives zoals de moord op Anne Faber en Julie Van Espen zijn gelukkig zeldzaam, maar leiden tot veel onrust in de samenleving. De roep om strengere straffen en langere opsluiting is vaak het standaardantwoord. Zedendelinquenten worden ook wel eens de morele 'lepralijders' genoemd, die men het liefst zo ver mogelijk van de samenleving opbergt en uitsluit van contacten met de 'normale' bevolking (WRIGHT, 2019). Echter, deze processen van sociale uitsluiting verhogen net het recidiverisico en zijn dus contraproductief. *Circles of Support and Accountability* (COSA) biedt zowel de samenleving als plegers van zedendelicten de mogelijkheid tot een andere oplossing.

2. COSA IN EEN NOTENDOP

COSA ondersteunt personen die een zedendelict hebben gepleegd en na detentie weer terugkeren in de samenleving. In COSA biedt een groep vrijwilligers (de cirkel) onder supervisie van een professional een vervangend sociaal netwerk voor deze zedendelinquent (het kernlid). Het gaat hierbij om plegers van zedendelicten die een gemiddeld tot hoog recidiverisico hebben, gepaard met een hoge sociale ondersteuningsbehoefte. Deze sociale uitsluiting kan voortkomen uit het ontbreken van een sociaal netwerk, maar ook uit de media-aandacht, of weerstand in de lokale gemeenschap, buurt of wijk. COSA heeft tot doel het kernlid te helpen bij het voorkomen van nieuwe delicten, de eenzaamheid van het kernlid te verminderen en het kernlid te ondersteunen bij de re-integratie.

COSA voorkomt sociaal isolement en vermindert de kans op herhaling van delicten en nieuwe gevangenisstraffen (DUWE, 2018). In 'de cirkel' wordt gewerkt op basis van vertrouwen en openheid. Van de zedendelinquent wordt verwacht dagelijkse zorgen en kleine en grote problemen met de vrijwilligers te delen. Op die manier kan er samen met de vrijwilligers en de professional (cirkelcoördinator) een inschatting worden gemaakt welke verdere ondersteuning gepast is. Daarnaast wordt van de zedendelinquent verwacht de wil te hebben om geen nieuwe slachtoffers te maken, openhartig te kunnen spreken over wensen, gevoelens en eventuele risico's en risicofactoren, evenals te willen samenwerken met vrijwilligers voor een aanzienlijke periode (minimaal een jaar en tot zo lang als nodig).

In Nederland biedt Reclassering Nederland (RN) al sinds 2009 COSA aan voor mensen die onder toezicht van de reclassering staan. Tot op heden zijn bij Reclassering Nederland

160 plegers van zedendelicten met een gemiddeld tot hoog recidiverisico in een COSA-cirkel gestart. In Vlaanderen worden sinds 2011 cirkels aangeboden door het CAW Antwerpen en het I.T.E.R in de regio Brussel (UZIEBLO, MERCKX & VERTOMMEN, 2018).

3. NIEUW PROJECT 'COSA IN VRIJWILLIG KADER'

Zowel in Vlaanderen als in Nederland wordt COSA enkel toegepast bij plegers van zedendelicten die onder justitieel of reclasseringstoezicht staan. De afgelopen jaren groeit het aantal vragen om COSA ook toe te passen bij zedendelinquenten die niet (meer) onder justitieel of reclasseringstoezicht staan. Ook in Vlaanderen is er een groep van zedendelinquenten die uit detentie komt zonder controle, toezicht of opvolging vanuit de strafuitvoeringsrechtbank of de justitiehuizen. Zo is er een groeiend aantal zedendelinquenten dat hun straf maximaal uitzit, en zich onttrekt aan vormen van controle, toezicht en opvolging, maar vaak ook aan de ondersteuning, zorg en begeleiding die daarmee gepaard gaan (ROBERT, 2018; ROBERT *et al.*, 2018).

In Nederland wordt voor het eerst COSA aangeboden aan zedendelinquenten die na detentie niet (meer) onder justitieel toezicht staan. Het gaat om het proeftuinproject 'COSA in vrijwillig kader' ondersteund door het innovatietraject Koers en Kansen van het Ministerie van Justitie en Veiligheid. Dit proeftuinproject wordt ontwikkeld door de Avans Hogeschool in samenwerking met Exodus Nederland, de grootste landelijke organisatie die met professionals en vrijwilligers opvang en begeleiding biedt aan ex-gedeteneerden en hun familieleden. Het doel van dit proeftuinproject ligt bij de doorontwikkeling van COSA naar plegers van zedendelicten die geen controle, toezicht of justitieel kader hebben.

Meer nog dan in de COSA-aanpak met justitieel of reclasseringstoezicht, wordt in 'COSA in vrijwillig kader' uitgegaan van een krachtgerichte aanpak in combinatie met de uitgangspunten van het *Good Lives Model* (BAUWENS & SNACKEN, 2010). De zedendelinquenten engageren zich, vanuit een vrijwillig kader en aanbod, om met zichzelf aan de slag te gaan, dus zonder druk van een justitiële of juridische stok achter de deur. Zo wordt tijdens de intake de aandacht gelegd op een positief levensplan, aan de hand van de tien '*primary goods*' van het *Good Lives Model*. De zedendelinquent geeft zo aan bij welke verstandige keuzes de vrijwilligers ondersteuning kunnen bieden en bij welke onverstandige keuzes vrijwilligers alert moeten zijn. Nieuw is ook dat 'COSA in vrijwillig kader' nadrukkelijk uitgaat van de methode Krachtwerk. Dit is een herstelgerichte aanpak, die zich expliciet richt op complexe problematieken en op vrijwillige hulpverlening (WOLF, 2017). Binnen Krachtwerk wordt gewerkt aan vier vormen van herstel: persoonlijk herstel, herstel van sociale verbondenheid, herstel van sociale rollen, en herstel van de rol als burger in de samenleving.

Voortbouwend op de uitgangspunten van het herstelrecht, heeft ook herstel naar het slachtoffer een meer nadrukkelijke plaats gekregen in dit proeftuinproject. Zo is er extra aandacht voor het faciliteren van communicatie en herstel tussen dader en slachtoffer. In 'COSA in vrijwillig kader' is er ook aandacht voor de samenwerking met professionals die kunnen interveniëren in geval van zorg of mogelijke recidive. Denken we aan de samenwerking met de Nederlandse gemeenten die verantwoordelijk zijn voor de nazorg aan ex-gedeteneerden, de lokale politie en het lokaal maatschappelijk werk om de toegang tot sociale voorzieningen te waarborgen.

4. EUROPESE STANDAARDEN EN EUROPESE SAMENWERKING

Het proeftuinproject 'COSA in vrijwillig kader' wordt ontwikkeld volgens Europese standaarden voor COSA, vastgelegd in het basisdocument "*Definitions and Standards*" (e-bron) dat beheerd wordt door de Europese COSA Vereniging 'CirclesEurope' (www.circleseurope.com).

eu). In deze Europese standaarden is onder meer vastgelegd dat: COSA samenwerkt met relevante professionele organisaties, het kernlid vrijwillig participeert, er gewerkt wordt vanuit een basis van openheid en vertrouwelijkheid, de privacy van alle betrokkenen gewaarborgd wordt, de betrokken uitvoerders (vrijwilligers en cirkel coördinatoren) voldoende getraind en gesuperviseerd worden; het COSA-project continuïteit moet kunnen bieden, er ruimte wordt gelaten voor groei, leerervaringen en ontwikkeling; de uitvoering steeds volgens de beste stand van (praktijk)kennis verloopt en er data verzameld worden ten behoeve van de evaluatie van het project.

Het proeftuinproject 'COSA in vrijwillig kader' heeft zich, net als de Vlaamse COSA-projecten van CAW Antwerpen en I.T.E.R. en het Nederlandse COSA-project van Reclassering Nederland, verbonden aan deze basisstandaarden. Al deze projecten zijn lid van CirclesEurope. Deze Europese organisatie hield op 14 juni 2019 aan Avans Hogeschool haar eerste internationaal symposium waarin kennis en ervaringen tussen de verschillende COSA-modellen werden uitgewisseld. COSA blijkt een robuust model te zijn dat aanzienlijke variaties – zoals toepassingen in detentie, in het justitiële of zelfs in het vrijwillig kader – toelaat. Een andere conclusie is ook dat er nog te weinig bekend is over de verschillen in effectiviteit van de diverse modellen.

Structurele financiering voor COSA blijkt in alle Europese landen een blijvend heikel punt. Dit is enigszins verbazend, gezien de (kosten)effectiviteit van COSA voor deze doelgroep van daders al overtuigend is aangetoond (DUWE, 2018; CHOUINARD & RIDDICK, 2015; ELLIOT & BEECH, 2013). Bovendien draagt COSA bij tot de vermindering van onrust in en herstel met de samenleving. Zowel in Nederland, Vlaanderen als in andere Europese landen, zal het verzekeren van deze structurele verankering en financiering een belangrijke uitdaging zijn voor de komende jaren.

REFERENTIES

- BAUWENS, A., & SNACKEN, S. (2010). Modellen van daderbegeleiding: op weg naar een geïntegreerd model? *Panopticon*, 31(2), 42-59.
- CHOUINARD, J.A., & RIDDICK, C. (2015). *An evaluation of the Circles of Support and Accountability demonstration project: Final report. Evaluation report prepared for the National Crime Prevention Centre*. Ottawa, ON: Public Safety Canada / University of Regina Collaborative Centre for Justice and Safety.
- DUWE, G. (2018). Can Circles of Support and Accountability (CoSA) significantly reduce sexual recidivism? Results from a randomized controlled trial in Minnesota. *Journal of Experimental Criminology*, 14(4), 463-484.
- ELLIOT, I.A., & BEECH, A.R. (2013). A cost-benefit analysis of Circles of Support and Accountability. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 25(3), 3-20.
- ROBERT, L. (2018). Proefschrift: Tot strafeinde in de gevangenis. *Panopticon*, 39(4), 379-381.
- ROBERT, L., SPAAN, P., BLOKLAND, A., MAES, E., PAUWELS, L., BLOM, M., & WARTNA, B.S.J. (2018). Een vergelijking van seksuele met nietseksuele delinquenten op basis van nationale veroordelingsdata in België en Nederland. *Panopticon*, 39(6), 519-534.
- UZIEBLO, K., MERCKX, L., & VERTOMMEN, T. (2018). Welke lessen kan België trekken na een kwarteeuw Circles of Support and Accountability (CoSA)? *Panopticon*, 39(6), 489-504.
- WEIJTERS, G., VERWEIJ, S., & TOLLENAAR, N. (2017). *Recidive onder justitiabelen in Nederland: Een verslag over de periode 2004 tot en met 2016*. Den Haag: WODC.
- WOLF, J.R.L.M. (2016). *Krachtwerk: methodisch werken aan participatie en zelfregie*. Bussum: Coutinho.
- WRIGHT, E. (2019). How to Treat America's Leper: Why Sex Offender Supervision Needs Revision. *Lincoln Memorial University Law Review*, 6(1), 2-3.